

PRZEMYSŁAW MICHAŁOWSKI

EKSLIBRIS BIBLIOTEKI RADY MIEJSKIEJ W POZNANIU

W końcu XIV wieku zaczynają się w miastach pojawiać biblioteki związane ściśle z funkcjonowaniem i działalnością rad miejskich i ich organów. Powstanie ich podyktowała potrzeba coraz ściślejszego i konkretniejszego kierowania się pisanymi przepisami i prawami, które ujęte w rękopiśmienne księgi były podstawą pracy i wykonywania funkcji związanych z zarządzaniem miasta. Z czasem biblioteki zaczęły gromadzić książki z różnych dziedzin wiedzy, nie tylko prawnicze i administracyjne, jak to było w początkach ich powstania, urastając często do wielkich i zasobnych zbiorów.

W Polsce do najdawniejszych bibliotek miejskich zalicza się Biblioteka Rady Miejskiej w Poznaniu, istniejąca już w roku 1535. Powstanie jej w pierwszej połowie XVI wieku potwierdzają nie tylko zachowane z jej zbiorów księgi pochodzące z samego początku tego stulecia, ale i dokumenty archiwalne mówiące o wpływających darach, i stare plany, na których budynek Wagi Miejskiej określany jest wręcz jako „biblioteka”. Przechodząca wraz z miastem różne koleje losów, szczególnie dotkliwe w okresie wojen szwedzkich, zaborów i ostatniej wojny, przetrwała biblioteka do pierwszych lat po wyzwoleniu. Obecnie należące do niej księgi, włączone w zbiór najstarszej biblioteki publicznej, jaką jest Biblioteka im. Edwarda Raczyńskiego w Poznaniu, są nadal cennymi i dostojnymi świadkami i dokumentami najdawniejszej i najdłużej istniejącej biblioteki samorządowej w Polsce.

Jej dawny rodowód dokumentują nie tylko wspomniane przekazy, ale poszczycić się ona może również pięknym i widowym dowodem swego istnienia w postaci ekslibrisu. Jest on niezwykle cennym dokumentem nie tylko z uwagi na swą wartość kulturalną, ale przede wszystkim ze względu na rzadkie występowanie tego rodzaju znaków w Polsce. Znamy — jak na razie — ekslibrisy tylko dwóch bibliotek rad miejskich, mianowicie w Gdańsku i Poznaniu. Biblioteka gdańska, choć powstała później niż poznańska, poszczycić się może ekslibrisem wykonanym wcześniej, bo już w roku 1597. Ekslibris Biblioteki Rady Miejskiej w Poznaniu pochodzi natomiast, jak wykazują jego cechy stylistyczne, z pierwszej połowy XVII wieku. Nie mamy

niestety bliższych danych wskazujących na okoliczności jego powstania ani na jego twórcę, którego szukać należy przypuszczalnie w którejś z istniejących wówczas oficyn drukarskich w mieście. Wykonany w technice drzeworytu, o wymiarach 64 × 52 mm, przedstawia mały herb miasta na tarczy, podtrzymywanej przez dwa stojące lwy. W klejnocie, między dwoma skrzydłami, powtórzone są te same dwa skrzyżowane klucze. Całość ujęta jest w dwie gałązki laurowe, tworzące obramienie w kształcie owalnej girlandy. W swym heraldycznym ujęciu i ogólnym potraktowaniu plastycznym odbiega on nieco od znanych przedstawień herbu miasta z tego czasu, nasuwając reminiscencje i analogie z wyobrażeniami herbów szlacheckich, co widzimy w umieszczeniu klejnotu i motywu dekoracyjnego wyraźnie przypominającego labry. Graficznie stanowi ekslibris jednolitą kompozycję, w której motywy heraldyczne splatają się w harmonijną całość z motywami dekoracyjnymi.

Il. 1. Ekslibris Biblioteki Rady Miejskiej w Poznaniu z XVII w. Archiwum

Ekslibris Biblioteki Rady Miejskiej w Poznaniu jest cennym dowodem bogatych tradycji, jakimi mogą się chlubić księgozbiory wielkopolskie, i świadczy o kulturze epoki i ludzi, dla których i dzięki którym powstał. Znany dotąd jedynie w dwóch egzemplarzach, z których jeden znajdował się w zbiorach profesora Mariana Gumowskiego w Toruniu, a drugi stanowi własność profesora Andrzeja Ryszkiewicza w Warszawie, należy do największych polskich cimeliów graficznych.

BIBLIOGRAFIA

- Zaleski Z.: Biblioteka Radziecka. W: Biblioteki Wielkopolskie i Pomorskie. Poznań 1929 s. 15–21; Wittyg W.: Ekslibrisy bibliotek polskich XVI i XVIII wieku. Warszawa 1903 s. 10; Chwalewik E.: Exlibrisy polskie XVI i XVII wieku. Wrocław 1955 s. 127–128, il. 70; Michałowski P.: Exlibrisy wielkopolskie. Katalog wystawy. Poznań 1958 s. 4, il. okładka; Ryszkiewicz A.: Na wystawie ekslibrysów. „Świat” 13 VII 1958 nr 28; Olejniczak J.: Herb miasta Poznania. Poznań 1967 s. 47 nr kat. 29a, il. 60.